

TILNING NOADABIY QATLAMIGA DOIR BIRLIKLAR MAVZUSINI O'RGANISHDA SAVOL VA TOPSHIRIQLAR USTIDA ISHLASH

Botirboyev Farrux Payzivay o'g'li,
O'zbekiston-Finlandiya pedagogika institute magistranti
farruxbotirboyev039@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada ona tili darslarida tilning noadabiy qatlami mavzularini o'rganishga oid metodik tavsiyalar ishlab chiqilgan. Maqolada maktab tarsiklarida berilgan argonlar, jargonlar, varvarizim va vulgarizim kabi mavzulari atroflicha o'rgangan holda o'quvchilar aynan shu mavzularni yaxshiroq o'zlashtirishlari uchun o'zimizning yangi shu mavzuga oid tavsiya topshiriqlarimizni keltirib o'tganmiz.

Kalit so'zlar. Argonlar, jargonlar, tabu, varvarizimlar, vulgarizimlar, neologizmlar, noadabiy qatlam, dialektlar, dublikatlar, sleng, istorizmlar, semema, efimizmlar.

DİLİN EDEBİ OLMAYAN KATMANINA DAİR BİRİMLERİN İNCELENMESİNDE SORULAR VE GÖREVLER ÜZERİNDE ÇALIŞMA

Botirboyev Farrux Payzivay oğlu,
Özbekistan-Finlandiya pedagoji enstitüsü yüksek lisans öğrencisi

Özet. Bu makalede ana dili derslerinde dilin edebi olmayan katmanı konularını incelemeye yönelik metodik öneriler geliştirilmiştir. Makalede, okul müfredatında verilen argo, jargon, barbarizm ve vulgarizm gibi konuları detaylı bir şekilde inceleyerek, öğrencilerin bu konuları daha iyi anlamaları için kendi yeni konuya yönelik öneri ve görevlerimizi sunuyoruz.

Anahtar kelimeler. Argolar, jargonlar, tabu, barbarizmler, vulgarizmler, neologizmler, edebi olmayan katman, diyalektler, dublikatlar, argo, tarihsel terimler, semem, öfemizmler.

РАБОТА НАД ВОПРОСАМИ И ЗАДАНИЯМИ ПРИ ИЗУЧЕНИИ ТЕМЫ ЕДИНИЦ НЕЛИТЕРАТУРНОГО СЛОЯ ЯЗЫКА

Ботирбоев Фаррух Пайзивай углы,
магистрант Узбекско-Финского педагогического института

Аннотация. В данной статье разработаны методические рекомендации по изучению тем нелитературного слоя языка на уроках родного языка. В статье приводятся собственные новые рекомендации и задания, связанные с этими темами, чтобы учащиеся лучше понимали такие предметы, как аргот, жаргон, варваризмы и вульгаризмы, изучаемые в школьной программе.

Ключевые слова. Аргот, жаргоны, табу, варваризмы, вульгаризмы, неологизмы, нелитературный слой, диалекты, дубликаты, сленг, историзмы, семема, эфемизмы

WORKING ON QUESTIONS AND TASKS RELATED TO THE TOPIC OF NON-LITERARY LAYERS OF LANGUAGE

Botirboyev Farrux Payzivay ogli,
master's student of the Uzbek-Finnish pedagogical institute

Annotation. This article develops methodological recommendations for studying the topics of the non-literary layer of language in native language lessons. In the article, we provide our own new recommendations and assignments related to these topics so that students can better

understand subjects such as argot, jargon, barbarism, and vulgarism, which are studied in school curricula.

Keywords. *Argots, jargons, taboo, barbarisms, vulgarisms, neologisms, non-literary layer, dialects, duplicates, slang, historicisms, sememe, euphemisms*

Bugungi kunda umumiy o'rta ta'lim maktablarida o'quvchilarning adabiy, ma'naviy-ma'rifiy ta'lim bo'yicha bilim, malaka va ko'nikmalarni shakllantirishda hamda bolalarni to'la adabiy til meyyorlarida aniq va sof o'zbek tilida so'zlash malakasini shakllantirishimizda tilmizning adabiy til qatlamiga kirmaydigan tilning noadabiy qatlamiga oid birlklarning ham o'rganish muhim ahamiyatga egadir. O'zbek tili grammatikasini to'la bilish til sohasini to'la o'rganish degani emas. Chunki kishilar nutqida adabiy, yani kitobiy tildan "tashqi" so'zlashuv borligini ham unutmasligimiz kerak.

Yangi nashrdagi 10, 11-sinf ona tili darsligida tilning noadabiy qatlamiga doir so'zlari haqida qisqacha ma'lumot va topshiriqlar berilgan. Darsliklarda aynan shu mavzu uchun jami 3 soat ajratilgan. Tildagi noadabiy qatlamiga doir so'zlarning uslubiyati tilshunoslikda tilning rasmiy va odob-axloqiy me'yorlariga to'g'ri kelmaydigan, ammo ijtimoiy munosabatlarda keng qo'llaniladigan ifodalarga, so'zlarga yoki iboralariga taalluqlidir. Bu so'zlar ko'pincha argo, vulgarizm, tabulizm, va varvarizm kabi noadabiy qatlamlarga mansub bo'lib, ularning uslubiyati odatda qo'pol, noformal va ba'zan haqoratli bo'ladi. Quyida tildagi noadabiy qatlamlarning uslubiyati haqida ayrim muhim jihatlar keltirilgan:

1. Argo va vulgarizm. Argo so'zlar yoki vulgarizm, tilning rasmiy va madaniy uslublaridan farq qiladi. Ular quyidagi holatlarda ishlatiladi:

Noformal muhitda: argo yoki vulgarizm ko'pincha yaqin do'stlar yoki oila a'zolari o'rtasidagi suhbatlarda, shuningdek, yoshlar orasida ishlatiladi. Bunday so'zlar ko'pincha noformal va qulay muhitda ishlatiladi, ammo ular rasmiy suhbatda yoki madaniy muhitda noadabiy hisoblanadi.

Emotsional yoki ifodalovchi uslub: argo so'zlari yoki vulgarizm ba'zan kuchli emotsional holatlarni, tajriba yoki g'azabni ifodalashda ishlatiladi. Bular suhbatga intensivlik yoki dramatiklik qo'shishi mumkin.

Qo'pollik va haqorat: vulgar so'zlar, ko'pincha haqorat, kamsitish yoki g'azabni ifodalashda ishlatiladi. Ular boshqa odamlar bilan bo'lgan munosabatlarda yomon tasavvurlarni yaratishi mumkin.

2. Tabu so'zlar: Tabu so'zlar yoki taqiqlangan so'zlar axloqiy yoki diniy jihatdan nomaqbul hisoblanadi. Ular quyidagi uslubiy xususiyatlarga ega:

Nojo'ya va hissiy javoblarni keltirib chiqarishi: tabu so'zlar ko'pincha rasmiy yoki axloqiy nuqtai nazardan qo'llanilishi nomaqbul bo'lgan so'zlar bo'lib, ularning ishlatilishi ba'zan odamlarni ranjitishi yoki xafa qilishi mumkin.

So'zning kuchi: tabu so'zlar o'zlarining mazmuni yoki qo'llanilishiga qarab kuchli ta'sir ko'rsatishi mumkin. Ularning ishlatilishi ijtimoiy kontekstdan va guruhning ijtimoiy ahvolidan qat'i nazar noadabiy hisoblanadi.

3. Varvarizm: Varvarizm – bu tilga boshqa tildan olingan so'zlar yoki iboralar, odatda o'zlashtirilmagan yoki noto'g'ri ishlatilgan. Ular ham noadabiy qatlamga kirishi mumkin, chunki noaniqlik va tushunarsizlik: varvarizm boshqa tilning grammatikasi yoki fonetikasi bilan ishlatilishi natijasida noaniqlik yoki tushunarsizlikka olib kelishi mumkin. Bu esa tilning noadabiy qatlamini yaratadi, chunki bunday so'zlar yoki iboralar rasmiy yoki adabiy muhitda o'z o'rnini topolmaydi.

4. Jargon (Specializm): Jargon, maxsus sohalarga oid atamalar va iboralaridir. Ularning uslubiyati ijtimoiy muhitga, guruhga yoki soha vakillariga qarab o'zgaradi: Maxsus guruhlar o'rtasida ishlatiladi: Jargon, o'zining noformal tabiati sababli, faqat ma'lum bir guruh yoki soha ichida tushunarli bo'lishi mumkin. Noformal muhitda ishlatiladi: Jargon rasmiy yoki madaniy muhitda ishlatilmasligi mumkin, chunki u o'ziga xos ijtimoiy doiraga tegishli va ko'pincha so'zni noto'g'ri tushunishga olib keladi.

5. Uslubiy jihatlar: Noadabiy qatlamdagi soʻzlar oʻzining uslubiy jihatlari bilan eʼtiborga olinadi. Bularni quyidagi shakllarda koʻrish mumkin:

Emotsional intensivlik: argo va vulgarizm, koʻpincha, emotsional holatlarni kuchaytirish uchun ishlatiladi.

Rasmiylikni buzish: noadabiy qatlamdagi soʻzlar rasmiy va odobli tildan farq qiladi, bu esa ijtimoiy meʼyorlar va madaniy qoidalarni buzishni anglatadi.

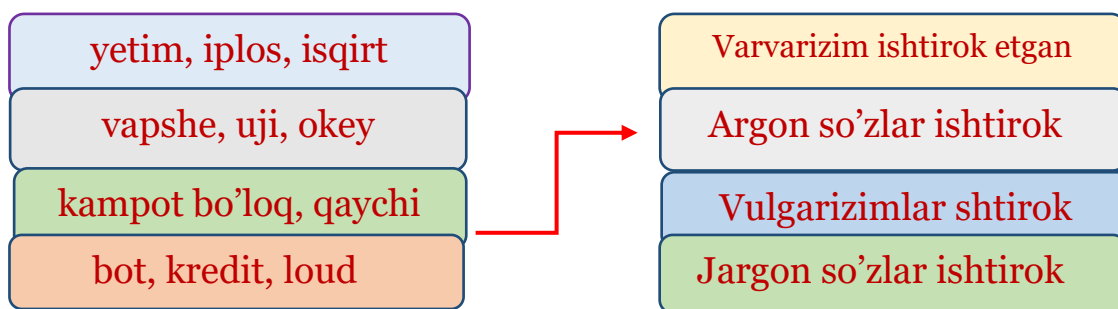
Tashqi koʻrinishdagi kuchli va toʻgʻridan-toʻgʻri ifodalash: noadabiy qatlamda ishlatiladigan soʻzlar koʻpincha aniq, kuchli va toʻgʻridan-toʻgʻri boʻladi, ammo ularning ishlatilishi muloqotda noxushlik yoki noqulaylik yaratishi mumkin.

Quyida ushbu mavzularni oʻquvchilarga yanada chuqurroq anglatish, tilning noadabiy qatlamiga doir soʻzlarni asarlardagi asl tushunchani oʻquvchilar ongida toʻgʻri tushinishni shakllantirish, qolaversa, tilimizning soʻzlashuv uslubidagi jonli nutqqa oid birliklarini yanada chuqurroq oʻrganish boʻyicha metodik tavsiyalarimni berib oʻtmoqchiman.

1-topshiriq. Tilning noadabiy qatlamiga oid boʻlgan soʻzlarni tarmoqlab koʻrsating va ushbu soʻzlarning leksik xususiyatlari haqida fikr yuriting.

2-topshiriq. Quyidagi tilimizning noadabiy qatlamiga doir soʻzlarni grafikka toʻgʻri moslashtiring

3-topshiriq. Quyidagi berilgan atamalarni jadvalga toʻgʻri joylashtiring:

1. Laʼnati. 2. Daji. 3. Vapshe. 4. Bomba. 5. Qoʻy. 6. Apteka. 7. Soqqa. 8. Tashlash. 9. Toʻnka. 10. Balnitsa. 11. Ayiq. 12. Mavzudor. 13. Sirpandim. 14. Alkash. 15. Axmoq. 16. Tanka. 17. Kach. 18. Koʻki. 19. Shopir. 20. Kalamush.

Jargon	Argo	Varvarizm	Vulgarizm

4-topshiriq. Quyidagi dialoglarni oʻqing va tilning noadabiy qatlamiga mansub soʻzlarni toping va izohlang.

1) a) – Kecha nima boʻlganini eslay olmayapman ?

- b) – kecha bir butulkadan keyin kaput bo'lgansan !
J _____
- 2) a) – Seni tentakliging deb biz aziyat chekyapmiz !
b) – Uzi ustoz, men bilmay qoldim !
J _____
- 3) a) – Bugungi tushum yaxshi bo'ldimi ?
b) – Amalladik, ertaga o'zgarish bo'lib qolar.
J _____
- 4) a) – 5 daqiqa shoshmay turing aptekaga kirib chiqay !
b) – Xo'p, faqat tezroq.
J _____

Tilning noadabiy qatlamiga doir so'zlar, odatda, rasmiy va madaniy til me'yorlariga zid bo'lgan ifodalar bo'lib, ko'pincha, ijtimoiy guruhlar o'rtasida ishlatiladi. Bu so'zlar argo, vulgarizm, varvarizm, tabu so'zlar va jargon kabi turli shakllarda namoyon bo'ladi. Ularning ishlatilishi, ko'pincha, so'zlashuv muhitiga, odamlar o'rtasidagi aloqalarga va ijtimoiy kontekstga bog'liq bo'lib, ba'zan his-tuyg'ularni kuchaytirish yoki noformal munosabatlarni ifodalash uchun qo'llaniladi. Biroq tilning noadabiy qatlamiga doir so'zlar, rasmiy va madaniy suhbatlarda yoki jamoat joylarida ishlatilganda, tilning o'ziga xos me'yorlarini buzishi va tushunarsizlik yaratishi mumkin. Bular qo'pol va haqoratli bo'lib, boshqa odamlarni ranjitishi yoki hurmatsizlikni yuzaga keltirishi mumkin. Shu sababli, tilning noadabiy qatlamiga doir so'zlar ijtimoiy, axloqiy va madaniy me'yorlarga mos ravishda ehtiyotkorlik bilan ishlatilishi kerak. Tilda noadabiy qatamlar, bir tomondan, ma'lum ijtimoiy guruhlar o'rtasidagi o'zaro aloqalarni ifodalasa, boshqa tomondan, tilni noto'g'ri ishlatish yoki hurmatsiz yondashuvlarga olib kelishi mumkin. Tilning noadabiy qatlamidan foydalanishdan oldin, uning ijtimoiy va madaniy oqibatlarini hisobga olish zarurdir. Shu bilan birga, bu so'zlar, ularning o'ziga xos xususiyatlarini va qo'llanish kontekstini tushungan holda, tilshunoslikda muhim tadqiqot obyekti sifatida qaraladi.

Tildagi noadabiy qatlamning uslubiyati, odatda, noformal, qo'pol, va ijtimoiy me'yorlarga zid bo'ladi. Ular ba'zan kuchli emotsional holatlarni ifodalashda ishlatiladi, lekin rasmiy muhitda yoki madaniy kontekstda ular noadabiy hisoblanadi. Bunday so'zlar va ifodalar tilda noaniqlik, tushunarsizlik, yoki axloqiy xatoliklarni keltirib chiqarishi mumkin, shuning uchun ularning qo'llanilishi ehtiyotkorlik bilan yondashishni talab qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Adabiyot . 9-sinf uchun darslik . / Qozoqboy Yo'ldoshev, Valijon Qodirov, Jalolbek Yo'ldoshbekov. – Toshkent: "O'zbekiston" NMIU, 2019. 48-bet.
2. Muxamedov, M.H.Usmanboev, S.S.Rustamov. Ta'limni tashkil etishda zamonaviy interfaol metodlar. – Toshkent: "O'qituvchi", 2016, 8-bet.
3. Ona tili. Umumiy o'rta ta'lim maktablarining 10-sinfi uchun darslik. – Toshkent: "Ma'naviyat", 2022. 67-bet.
4. Матчионов С. Бадий асар матни устида ишлаш усуллари. // Academic Research in Educational Sciences, 2020, 1 (3), 332-337.
6. G'ulomova, X., & Bakiyeva, H. (2020). O'qish darslarida she'riy asarlar matni ustida ishlash. Academic Research in Educational Sciences, 1 (3), 582-589.
7. G'ulomova, X. (2020). Boshlang'ich sinfdagi o'qish darslarini tashkil etish metodikasi. Academic Research in Educational Sciences, 1 (3), 354-359.
8. Ozoda Nizomjon Kizi Anorqulova. Current research journal of philological sciences. <https://doi.org/10.37547/philological-crjps-02-07-06>

9. Anorqulova, O. N. K. (2021). Interpretation of the concept of father in some oral and written sources. *Current research journal of philological sciences*, 2(07), 20-24
10. www.ziyouz.com